

УДК 378.147:[37.011.3-051:78]:784

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-197-120-124

КОСЯК Людмила Іванівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1916-9741>
e-mail: mila.kosyak@gmail.com

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Зростання сучасних вимог до фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва зумовлює необхідність розвитку їхньої творчої особистості, одним із вагомих чинників якого є формування художньо-творчих умінь.

Специфіка педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва вимагає володіння художньо-творчими вміннями та навичками, які знаходять свій вияв в інструментальному, вокальному, хоровому виконавстві, диригуванні, вербальному тлумаченні творів тощо. На думку В. Шинтяпіної, «...художньо-творчі вміння не є вродженою якістю людини, вони формуються й розвиваються в безпосередній активній музичній діяльності завдяки цілеспрямованому педагогічному впливові» [10, с. 3]. Наша стаття присвячена питанням формування художньо-творчих умінь майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі їхньої вокально-виконавської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування художньо-творчих умінь особистості була об'єктом вивчення багатьох філософів, педагогів, музикантів та психологів. У центрі уваги вчених, які досліджували цю проблему знаходяться: структура музичних та художньо-творчих умінь, а також комплекс властивостей і якостей особистості, що забезпечують успішність її творчого розвитку (Н. Ветлугіна, А. Готсдінер, М. Каган, М. Киященко, К. Сишор, Б. Теплов, О. Щепкова та ін.); художня творча діяльність у процесі естетичного виховання особистості (О. Апраксіна, Л. Виготський, Н. Гродзенська, Д. Кабалецький, О. Леонтьєв, Б. Лихачов, Б. Неменський); психолого-педагогічні умови, що забезпечують творчу самореалізацію особистості (Л. Новикова, Я. Пономарьов, В. Сухомлинський, Б. Теплов). Сучасною українською музичною педагогікою накопичено багато наукових праць, які безпосередньо чи опосередковано торкаються питань розвитку художньо-творчого потенціалу студентів (Л. Масол, Г. Падалка,

О. Рудницька, І. Шинтяпіна, О. Щолокова та ін.). Відзначаючи плідність розглянутих досліджень, їх теоретичну і практичну значущість, слід визнати, що залишається ще ряд питань з проблеми формування художньо-творчих умінь майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокально-виконавської діяльності, що потребують свого рішення.

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості формування художньо-творчих умінь майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокально-виконавської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Яким би не був красивим та технічно рухливим голос людини, але, без поєднання з музичністю, загальним інтелектуальним розвитком, інтерпретаційними та імпровізаційними вміннями, вміннями створювати художній образ та сценічною майстерністю, він ніколи не досягне досконалості. Тому процес формування художньо-творчих умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва повинен починатися одночасно з роботою із постановки голосу у вокальному класі вищого навчального закладу [9, с. 157].

Спираючись на дослідження І. В. Шинтяпіної, ми вважаємо, що основними художньо-творчими вміннями в процесі вокально-виконавської діяльності є вміння: *інтерпретувати вокальні твори, імпровізувати, створювати художній образ, артистичні вміння.*

Розкриємо сутність поняття «*інтерпретація*». Інтерпретація – це виконання, що охоплює різноспрямовані й різнофункціональні види діяльності: аналіз, порівняння, систематизацію і, безпосередньо, виконавство. Їй характерні два основних напрямлення: ретроспективне вивчення творів мистецтв та особлива духовна діяльність особистості, котра включає досвід спілкування інтерпретатора з твором мистецтва [9].

Уміння інтерпретувати музичний матеріал – це процес і результат складної діяльності, уміння, яке не є вродженою якістю і, як вважає Є. Гуренко, опосередковано

формується з непередбаченими результатами [2].

Інтерпретаційні вміння займають особливе місце серед художньо-творчих умінь у різних видах музично-виконавської діяльності. Вони пов'язані з усіма видами умінь у музичній діяльності: виконавськими (музикування, акомпанемент, підбір за слухом, імпровізація), вербального спілкування (естетична, художня оцінка, вербальне розкриття художнього змісту), коректування сценічного втілення (відповідно до власного самовідчуття, попереднього сценарію дій та особливостей аудиторії), об'єднання художнього виконання з вербальним спілкуванням.

Музично-теоретичні, художньо-естетичні, історично-стильові та музично-виконавські знання й вміння складають основу художньо-інтерпретаційного процесу. У системі професійної підготовки майбутні вчителі музичного мистецтва отримують ці знання й набувають практичних умінь і навичок при вивченні дисциплін теоретичного, художньо-естетичного, історичного та музично-виконавського циклів. Найбільш орієнтованою на формування умінь інтерпретації можна вважати дисципліну «Вокальний клас».

Відштовхуючись від загального поняття «інтерпретація», можна зробити логічний висновок про те, що виокремлені характеристики є необхідними для інтерпретації творів у вокально-виконавській діяльності. Для неї характерним є взаємозв'язок суб'єктивних та об'єктивних факторів, котрі впливають на пізнання вокального твору.

На думку І. Шинтяпіної, «саме вміння інтерпретувати виділяється з ряду художньо-творчих умінь і потребує спеціальної роботи щодо його формування у вокальному класі шляхом спільної, а далі й самостійної роботи в процесі аналізу вокальних творів з точки зору художньо-драматургічного змісту, стилю, палітри засобів музичної виразності, образно-технічних можливостей виконавця» [9, с. 158].

Трансформуючи через своє світовідчуття художній зміст вокального твору, виконавець може створити адекватну авторському задуму переконливу інтерпретацію, відкрити слухачам глибинний сенс багатозначного музичного тексту. Виконання вокального твору – це завжди щось нове, нове художнє читання, інтонація, динамічна та штрихова трансформація запланованих перспектив.

Поряд із вокально-сценічною виконавською інтерпретацією студенту, в майбутньому не тільки виконавцю, але й педагогу, необхідно володіти вербальною

інтерпретацією вокальних творів для їх цілісного аналізу; більш повного осмислення художньої концепції твору, поглиблення та взаємодії драматургії вокального твору з іншими видами мистецтв.

Аналізуючи різні підходи до змісту поняття «інтерпретація», розширеного в естетико-філософській та мистецтвознавчій літературі, можна зробити висновок, що інтерпретація – це науковий метод пізнання, котрий дає можливість створити художній образ твору мистецтв в основному у двох напрямках: першому характерна орієнтація на концепційно-смісловий комплекс, котрий втілюється у вербальній формі; другий пов'язаний з виконавським трактуванням твору.

Музична імпровізація (від лат. *improvisus* – непередбачений) – вміння виконувати музичний твір без попередньої підготовки, експромт [4]. Імпровізація належить вагомому місцю в народній музичній творчості, де інструменталісти та співаки розвивають наспіви під час виконання. Імпровізація була також поширена в концертній практиці XVIII століття у вигляді сольних каденцій, фантазій, хоральних обробок тощо.

Імпровізація на заняттях з «Вокального класу» викликає у студентів не тільки зацікавленість процесом творчості, але й впливає на їхній вокальний розвиток. В імпровізації, як і в будь-якому іншому виді музичної діяльності, органічно поєднуються два моменти: радість творчості і музичний досвід, який виражається в конкретному освоєнні особистістю музичної мови, в придбанні й засвоєнні нею певних музичних знань.

Імпровізація історично сформувалася як найдавніший тип музикування, під час якого музичний твір створюється в момент його виконання. Особливостями опанування імпровізаційними вміннями є наявність музично-слухових уявлень, розвиток музично-творчих можливостей та накопичення музично-слухового досвіду.

Невід'ємною частиною імпровізаційних умінь є наявність творчої фантазії, завдяки якій студент має можливість виконувати вокальні твори в різних варіаціях, урахувавши індивідуальні можливості, а також формувати власне-авторську імпровізацію. Формування навичок вокальної імпровізації є найважливішими в процесі розвитку творчих здібностей вокаліста. Цей процес є складним і суперечливим. Авторська концепція вокального твору, яка є основою, зазнає певних змін залежно від особистості виконавця й рівня його професійної підготовки. Розвиток індивідуальності студента, його самостійного творчого

мислення є головним завданням для опанування вміннями вокальної імпровізації [4].

Уміння створювати художній образ у процесі вокально-виконавської діяльності висуває особливі вимоги до виконавця для створення якісного образного вокального продукту. У першу чергу при його формуванні необхідно задіяти таку категорію, як музичне мислення, що виступає способом формування особистості.

На думку А. Зеленої, у створенні художнього образу вокального твору беруть участь різні види музичного мислення: як образне, логічне, так і творче, асоціативне. Успішне виконання вокального твору стає можливим не стільки завдяки емоційним, чуттєвим якостям, властивим виконавцю, скільки переважно його інтелектуальним якостям. Інакше це називається рівнем сформованості музичної свідомості [3]. Включення студента-музиканта у процес уяви, необхідної на всіх етапах роботи з вокальним твором, теж є дуже важливим: від моменту сприйняття до опрацювання, пропускання через власний чуттєвий досвід і аж до сценічного відтворення. При цьому необхідно відзначити, що саме сприйняття є складним процесом, який передбачає наявність у виконавця вміння чути, співпереживати змісту вокального твору.

У педагогічній практиці, для формування у майбутніх учителів музичного мистецтва вміння створювати художній образ вокального твору, потрібно досягнення комплексу завдань:

- педагогічних (навчання вокальним навичкам, інтонуванню, розширення уявлень про вокальну культуру тощо);
- психологічних (розвиток творчого мислення, творчої уяви, формування художньо-емоційної активності студентів);
- естетичних (розвиток естетичного смаку, естетичних емоцій).

О. Тринько і В. Бокоч пропонують роботу щодо формування вміння створювати художній образ вокального твору будувати за таким планом:

- 1) вдосконалення виконавської техніки: робота над чистотою інтонації, тембру, дикції;
- 2) розвиток самостійності в процесі роботи з поетичним текстом вокального твору: читання тексту, вивчення його особливостей; творча інтерпретація тексту відповідно до художнього образу;
- 3) акторська майстерність: способи передачі різних видів емоцій на сцені; завдання на розвиток творчої імпровізації при передачі художнього образу вокального твору [7].

Художній образ включає два аспекти:

форму (зовнішня складова) та зміст (внутрішня складова). Перша сторона змісту вокального твору – емоційна. Музична форма – це не тільки структурний порядок, але й взаємодія зі слухачем. Основою змісту постає відбиття багатства внутрішніх переживань людини, емоційного, інтелектуального розмаїття її душі. Інтонаційна форма є не менш важливою особливістю змісту вокального твору. Вона пов'язана з природною мовою людини. Цим визначаються й завдання, що стоять перед виконавцем: уточнення, конкретизація смислу, прихованого в словах.

Щоб переконати себе, зрозуміти й прийняти логіку персонажа, студенту-музиканту необхідно здійснити низку таких дій:

- 1) виділити зрозумілу для себе ідею художнього образу вокального твору;
- 2) вибрати близьку до власного світогляду концепцію його буття;
- 3) підібрати необхідні аргументи для пояснення всіх дій і вчинків сценічного персонажа;
- 4) поставити вчинки у певній логічній послідовності;
- 5) знайти прийнятні мотивації поведінки втілюваного персонажа;
- 6) розумно й правильно, з точки зору логіки й емоційного стану персонажа, виправдати зміни в його поведінці протягом усього твору [7].

Артистичні вміння – це вміння передавати емоційну інформацію за допомогою мови, жестів, міміки та інтонацій. Артистизм є корисною, вродженою людською якістю, яка супроводжує її у повсякденному житті та в професійній діяльності [1]. Тож уміння демонструвати або, навпаки, стримувати свої емоції є проявом артистизму.

До вмінь учителя музичного мистецтва, в яких проявляється артистичність його виконавської діяльності, слід віднести:

- уміння виразно виконати музичний твір (на інструменті або голосом);
- уміння у виконанні переконливо передати художній образ твору;
- уміння вокально-хорової роботи;
- вокальні навички та вміння;
- концертмейстерські вміння;
- уміння визначити художню ідею музичного твору;
- навички підбору музичного репертуару з урахуванням життєвих і музичних інтересів школярів;
- уміння використовувати власні вокальні, виконавські можливості, акторські навички в розкритті художнього образу твору тощо.

Артистичний талант учителя музичного

мистецтва може стати могутнім засобом впливу на емоційну, духовно-моральну сферу особистості школяра. На думку Д. Кабалевського, «висока й тонка майстерність вчителя, його артистизм перетворюють урок у свято музично-педагогічного мистецтва» [5, с. 126].

В. Костюков вважає, що «артистизм майбутнього вчителя музичного мистецтва, як особистісної якості, формується в процесі духовно-практичного освоєння студентом виконавсько-сценічних різновидів творчої музично-педагогічної діяльності з метою задоволення потреби у професійному самовдосконаленні та самоосвіті» [6, с. 5]. Ним встановлено, що особливе значення артистичних умінь для фахової діяльності вчителя музичного мистецтва в цілому і для практики естетичного виховання зокрема, полягає у застосуванні означених умінь в якості інструментарію для формування у школярів високої емоційної культури, для виховання здатності до повноцінного музичного сприймання, до емоційного відгуку на всю гаму людських переживань, сконцентрованих у музичному творі [6].

Суттєвим у визначенні ролі та значення артистичних умінь, що формуються в процесі вокальних занять, є їх розгляд як складного організаційного комплексу, де беруть участь вокально-технічні вміння щодо чистоти інтонування, опори й розподілу дихання, «близького» звуку, кантиленного співу, рухливості голосу тощо, які нерозривно пов'язані з уміннями діалогічного спілкування з вокальним твором, художньо-творчої інтерпретації й вокально-сценічного втілення художнього образу вокального твору, педагогічної комунікації із учнівською аудиторією.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, аналіз питань формування художньо-творчих умінь майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокально-виконавської діяльності дозволив стверджувати, що саме ці вміння дають змогу студенту-виконавцю досягти досконалості при роботі з художньо-драматургічним змістом, стилем, палітрою засобів музичної виразності вокального твору.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в розробці сучасної методики формування художньо-творчих умінь майбутніх учителів музичного мистецтва з використанням інноваційних методів і засобів у процесі аудиторної та позааудиторної самостійної вокально-виконавської діяльності студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Артемов В. Ю., Серіков В. В. Артистичні вміння як компонент педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51 (104). С. 410–418.
2. Гуренко Е. Г. Проблемы художественной интерпретации (философский анализ) : монография. Новосибирск : Наука, 1982. 256 с.
3. Зелёная А. В. Работа над художественным образом вокального произведения в классе сольного пения. *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии* : сб. ст. по материалам LVI Международной научно-практической конференции. Новосибирск : СибАК, 2016. №1 (56). С. 52–58.
4. Імпровізація у музиці. URL : <https://uk.wikipedia.org/>
5. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца : кн. для учителя. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Просвещение, 1984. 206 с.
6. Костюков В. В. Методика формування педагогічно-артистичних умінь майбутніх учителів музики на заняттях з постановки голосу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2017. 24 с.
7. Тринько О. І., Бокоч В. А. Педагогічна проблематика конструювання художнього образу в естрадному виконавстві. *Професійна освіта*. 2018. №4 (181). С. 65–67.
8. Шевченко А. С. Методичні особливості опанування імпровізації на уроках джазового вокалу. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання* : зб. наук. пр. / редкол. : Г. Ю. Ніколаї, А. Валюха, Н. П. Гуральник та ін.. Суми : ВВП Мрія, 2016. Вип. 1 (7). С. 231–239.
9. Шинтяпина И. В. Художественно-творческие умения как компонент развития творческих способностей в процессе вокальной подготовки в Вузе. *Наука. Искусство. Культура*. 2017. Вип. 3 (15). С. 157–162.
10. Шинтяпина И. В. Формування художньо-творчих умінь майбутніх учителів музики у процесі диригентсько-хорової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2005. 29 с.

REFERENCES

1. Artemov, V. Yu., Serikov, V. V. (2016). *Artystychni vminnya yak component pedahohichnoyi maysternosti vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu iz spetsyfychnymy umovamy navchannya*. [Artistic skills as a component of pedagogical skills of a teacher of higher education with specific learning conditions].
2. Gurenko, Ye. G. (1982). *Problemy khudozhestvennoy interpretatsii (filosofskiy analiz)*. [Problems of artistic interpretation (philosophical analysis) : monograph]. Novosibirsk.
3. Zel'onaya, A. V. (2016). *Rabota nad khudozhestvennym obrazom vokal'nogo proizvedeniya v klasse sol'nogo peniya*. [Work on the artistic image of a vocal work in the solo singing class]. Novosibirsk.

4. *Improvizatsiya u muzytsi*. [Improvisation at the music]. URL : <https://uk.wikipedia.org/>
5. Kabalevskiy, D. B. (1984). *Vospitaniye uma i serdtsa : kn. dlya uchitelya*. [Education of mind and heart : book. for the teacher]. Moskva.
6. Kostyukov, V. V. (2017). *Metodyka formuvannya pedahohichno-artystychnykh umin' maybutnikh vchyteliv muzyky na zanyattiyakh z postanovky golosu*. [Methods of formation of pedagogical and artistic skills of future music teachers in voice classes]. Kyiv.
7. Tryn'ko, O. I., Bokoch, V. A. (2018). *Pedahohichna problematyka konstruyuvannya khudozhn'oho obrazu v estradnomu vykonavstv.i* [Pedagogical issues of constructing an artistic image in pop performance]. Kyiv.
8. Shevchenko, A. S. (2016). *Metodychni osoblyvosti opanuvannya improvizatsiyi na urokakh dzhazovoho vokalu*. [Methodological features of mastering improvisation in jazz vocal lessons]. Sumy.
9. Shintyapina, I. V. (2017). *Khudozhestvenno-tvorcheskiye umeniya kak komponent razvitiya tvorcheskikh sposobnostey v protsesse vokal'noy podgotovki v Vuze*. [Artistic and creative skills as a component of the development of creative abilities in the process of vocal training at the University].
10. Shyntyapina, I. V. (2005). *Formuvannya khudozhn'o-tvorchykh umin' maybutnikh uchyteliv muzyky u protsesi dryhent-s'ko-khorovoyi pidhotovky*.

[Formation of artistic and creative skills of future music teachers in the process of conducting and choral training]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОСЯК Людмила Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: формування вокальної культури учнів середньої та вищої школи; особливості професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва; аксіологічний підхід до музичної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOSYAK Lyudmyla Ivanivna – Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor, assistant professor of the Department Methods of Musical Education, Singing and Choral Conducting of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation of vocal culture of students of secondary and higher schools; features of the professional training of future teachers of musical art; axiological approach to musical education.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2021 р.

УДК 37.013.43

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-197-124-129

КРАВЦОВ Віталій Олександрович –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4824-2036>
 e-mail: Vit_Kravtsov@ukr.net

**РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО
 СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах реформ вітчизняної системи професійної, курсу України на Європейську інтеграцію, значно зростають вимоги до рівня професійної підготовки соціального працівника, розвитку його особистісних та професійно важливих якостей та характеристик.

У сучасних умовах функції соціального працівника суттєво поширюються та ускладнюються, що зумовлює більш високі вимоги до його професійної підготовки. Майбутній фахівець у галузі соціальної роботи має володіти розвинутим професійним світоглядом, бути готовим до творчої практичної діяльності, володіти навичками самостійної праці й професійного самовдосконалення, урахувати реальні

умови соціального середовища, у якому здійснюється професійна діяльність. Також важливим завданням процесу професійної підготовки у вищому навчальному закладі є формування у майбутніх соціальних працівників системи позитивної мотивації до професійної діяльності, готовності до виявлення ініціативи та самореалізації в умовах ринкових відносин. Тому, актуальність пошуків ефективних способів, умов і методів формування особистості висококультурного соціального працівника, здатного транслювати інтериоризовану систему загальнолюдських і професійних цінностей, норм і традицій у процесі спрямованої взаємодії з динамічною соціокультурною сферою у сучасній теорії і практиці професійної освіти сумніву не